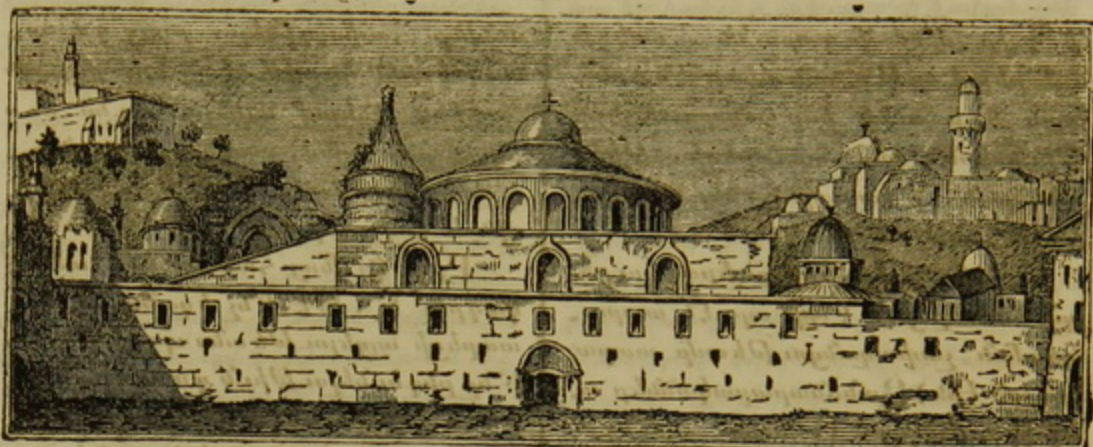

Մ Ի Փ Ն

ԻՆՆԵՐՈՐԻ ՏԱՐԻ
ԹԻԻ 5.

Ա Մ Ս Ա Գ Ի Ր

ԾԱԾԻՍ 31
1874.

ԱԶԳԱՅԻՆ, ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ԵՒ ԳՐԱԳԻՏԱԿԱՆ

Տ Ե Ղ Ե Կ Ա Գ Ի Ր

Հովնաթան այցելութեան Մեքսիկոյի վարդապետի Մուրադեանց
ի Ռուսիոյ, ի Ռուսմանիա և յԱւստրո - Հունգարիա :

Ա. ՄԵՆԱՊԱՏԻԻ ՍՐԲԱԶԱՆ ՀԱՅՐ

Նախագահ Տնօրէն Ժողովոյ Ս. Արհարայ Հայոց Երեսօրէնի.

Ա. ՄԵՆԱՊԱՏԻԻ Սրբապետութեանդ
հրամանաւ և Տնօրէն Ժողովոյ որոշ-
մամբ այցելու նշանակուելով մեր գաղ-
թական Ղզգայնոց, որք ի Ռուսիոյ,
ի Ռուսմանիա և յԱւստրո - Հունգա-
րիա, ի 16 Յունիսի 1873 ամի ուղե-
ւորեցայ Ս. Մթառէս ի Պոլիս, ան-
տի այցելութեանս երկիրներն երթա-
լու համար : Սակայն լսելով քոյրերայի

(Ժանտախտի) տխուր լուրեր և ունե-
նալով առջեւս բարանթինայի դժուա-
րութիւններ ստիպուեցայ ի Պոլիս
մնալ թէպէտ ծանապարհորդութեան
բարեպատեհ ժամանակի անցներուն
և և ձմրան մօտենալուն պատճառաւ
շատերն յորդորեցին զիս թողուլ ա-
ռաջիկայ պաշտօնիս կատարումն և ի
Ս. Մթառս դառնալ և կամ տարակա-

ի Պօլիս մինչ ի գալուստն . սակայն նշմարելով որ կէս ծանապարհէն դառնալն եւս ունի իւր անպատեհութիւններն , լաւ համարեցի , թէ եւ անապան , ի կատար հանել այցելութեանս պաշտօնն :

Հետեւապէս , երբ քօլերայի լուրերըն նուազեցան (որք այդէն տարապայման չտիազանցութեամբ տարածուած էին) (Յանձնարարականներ առ ի Սուլթանից և Մուսուրո — Հունգարիոյ 'Կեսպանատուններէն , և ի Բ՝ Հոկ. 1873 ամի ելայ Պօլսէն , առնելով ընդ իս Վանցի Սեդրակ Տ . Սարգսեանց պատանին , իբրեւ օգնական ի ծանապարհին , որ մտադիր էր յԵւրոպա մնալ ուսանելու համար :

Սուլթանի հայաբնակ քաղաքներն և գիւղերն իրարմէ խիստ հեռի լինելով և կրկնապատիկ ծանապարհորդութեան և ծախուց դժուարութիւններ ունենալով՝ այցելութեանս պաշտօնն միայն կարացի կատարել ի Վանայ , ի Շուսիս և ի Սուլթանի . իսկ Սուլթանից կամ Սուլթանիցի մէջ գրեթէ ամեն հայաբնակ քաղաքաց այցելութիւն արի , որք են Բուքրէշտ , Իբրայիլ , Պալաց , Դոքշան , Բարսիլ , Սոման , Էշաշ , Պոլսուշան , միայն մնաց թրքա — Հոգնա քաղաքն (ծանապարհի լեռնոտութեան և բքաբեր ցրտոյն պատճառաւ) և քանի մի գիւղեր , որոց մէջ կը բնակին հազիւ թէ 1—10 հայ ընտանիք , Սակայն թրքա — Հոգնայի Վրդային Հոգաբարձութիւն եւս յառուկ նամակ գրեցի , ներդրութիւն խնդրելով որ չը կարացի այցելութիւն առնել , և յորդորներ կարգայի ի մասին Վրդայնութեան եւ Կոնստանտնուպոլս — Հունգարիոյ մէջ միայն Սուլթան քաղաքն է , ուր մեր դուռնակից ազգայինք կը բնակին , իսկ մնացեալ քաղաքաց մէջ , թէ եւ

ուսինք համազգիներ , բայց դառնութեամբ հռովմէական Եկեղեցւոյն յարեալ լինելով՝ այցելութիւնս եւս եղաւ քստ այնմ , այսինքն ազգայնութեան նկատմամբ միայն և ոչ ընդ նրմին և հոլութեան :

Եւրդ՝ կը մնայ համառօտիւ տեղեկագրել Մ . Թէ ի՞նչ եղանակաւ կատարեցի այցելութեանս պաշտօնն . Բ . Ի՞նչ ընդունելութիւն գտայ ժողովորդեան կողմէն և Գ . Թէ ի՞նչ բարոյական և նիւթական արդիւնք ունեցաւ :

Ե.

Սուրբ Եթովպոս ինձ տրուած Կոնդակի պարունակութեան համեմատ այցելութեանս դիտաւոր նպատակն համարեցի քարոզել եկեղեցեաց մէջ և դպրոցներուն այց ելանել , քննութեան առնուլ աշակերտելոց ուսման վիճակն , և ըստ չափու կարողութեան նրս , հաղորդել Տեսութեանց , թէ բանիւ եւ թէ գրով , այնպիսի խորհուրդներ , որք նպատատաւոր են ազգային կրթութեան և յառաջագիմութեան : Հետեւապէս օրինաւորութիւն և հարկ համարեցի , ամեն տեղ , ուղղակի թաղական Խորհրդոց և Հագաբարձութեանց գիմել և նոցա գիտութեամբ անօրինել ամեն բան : Ինչ քաղաք որ մտայ , առաջին գործս եղաւ ուղղակի տեղական Հայոց եկեղեցին երթալ , Վրդային Հոգաբարձութեան յայտնել նպատակս , ունեցած կոնդակներս ցոյց տալ եւ նոյն Հոգաբարձութեան խորհրդով որ նշանակել Կոնդակն կարդացնել տալ քահանային եկեղեցւոյ մէջ , եւ ապա , առանց որ և իցէ դրամա ժողովութեան խօսք բանալու , քարոզ խօսիլ , բաւական համարելով Կոնդակի մէջ աին որկուած ազատամիտ

նուիրստուութեան յիշատակութիւնն :

Այն եղանակն ընտրելուս նպատակն կրկնակի էր : Առի որ գրեթէ ամեն քաղաքաց մէջ այնպիսի գայթակղական պատմութիւններ կը լսէի նախորդ այցելուաց ոմանց վերայ՝ թէ գրամաժողովութեան անարգ միջոցներուն, թէ տանէ ՚ի տուն շրջելուն, թէ աղօրինի պահանջումներուն եւ վարմունքներուն, և թէ՛ նուէրներն իրենց տեղն չհասցնելուն նկատմամբ, որ ամօթահար կը կարմնէի : Արդի և թէ կէտ նպատակի բռնէի դրամաժողովութիւնն, իսպառ պիտի նսեմացնէի այն բարոյական աղբեցութիւնն, զոր պարտաւոր էի ունենալ իրեն եւ այցելու և հովիւ գաղթական և բազմակարօտ ժողովրդեան :

Աւստի այսպիսի պարագաներ աչքի առաջ ունենալով իմ կողմէն ամեն նեւին դրամաժողովութեան խորհրդէի յարուցաներ, այլ ամենայն ինչ ՚ի կամս թողական խորհրդոց և Հոգաբարձութեանց կը թողուի տնօրինել ինչպէս որ պատշաճուոր է :

Ի.

Արդարութիւնն ու երախտագիտութիւնն պարտք կը դնեն խոստովանիչ, որ ամեն տեղ շատ սիրով կը դունէին զմեզ, ուր որ եկեղեցիներն բնակարան ունէին՝ այն տեղ սենեակ տալով : Իսկ ուր որ չ'ունէին՝ առանձին տուն պատրաստելով : Որչափ ժամանակ որ կը մնայինք որ եւ իցէ քաղաքի մէջ՝ կայութեան ամեն պիտոյքն և կերակուրն կը հոգար թաղական խորհուրդն կամ Հոգաբարձութիւնն թէ իւր կողմէն, այսինքն աղբային սնտու կէն և թէ՛ ուղղակի ժողովրդէն : Այսպէս կը հագա-

ցուէր նսեւ ճանապարհի ծախքն թէ իմ և թէ՛ հետս գտնուած պատանւոյն համար՝ պատուաւոր եղանակաւ, այնպէս որ Առանայէն մինչեւ Սուլայ հաղիւ թէ մի երկու անգամ ճանապարհի ծախք վճարած եմ : Եւ այց յայսմանէ մի քաղաքի թաղական խորհուրդն կամ Հոգաբարձութիւնն նախահազարով կանխաւ կը ղեկուցանէր տեղւոյն Հոգաբարձութեան, որպէս զի պատրաստութիւն տեսնեն և դիմաւորեն ըստ արժանոյն, թողով տեղի գծուարութեան եւ տատամսութեան, որք շատ անգամ կարող են հանդիպիլ նարեկ ճանապարհորդին :

Գ.

Այցելութեանս բարոյական եւ նիւթական արդիւնաւորութեան վերայ խօսելէն առաջ հարկ կը համարիմ համառօտիւ յիշել ներկայ Տեղեկագրին մէջ (ըստ որում վիճակագրական քաղաք ծանօթութիւններս պիտի կարգաւորեմ առանձին հրատարակութեան համար) թէ՛ Ռուսներն և Ռումանիոյ մեր Աղգայնոց մէջ մեր աղգայնութեան յողակապներէն մին, այսինքն աղգային լեզուն, հաղիւ ուրեք կը խօսուի, քանզի Ռուսներն մեզ սովորաբար Տաճկերէն իսկ Ռումանիոյ մէջ՝ Ուլահերէն կամ Ռումներէն լեզուներն կիրառութեան մէջ են : Եւ թէպէտ ամեն քաղաքաց մէջ կային աղգային դպրոցներ, որք կը կառավարուէին Արեւելոց կամ Ժողովարդեան եկամտով և արդեամբ, բայց ընդհանրապէս օտար լեզուաց ուսումն աւելի յառաջ գնացած է քան հոյկականն, և այս շատ բնական է, որովհետեւ այն լեզուն, որ կը խօսուի հասարակութեան և մանուսնոց ըն-

տանեաց մէջ, աւելի դիւրութեամբ
յառաջ կ'երթայ նաեւ դպրոցաց մէջ,
Սոյն ցաւարի երեւութիւն համար,
որչափ կարելի էր, խօսեցանք թէ՛ տա-
տնին և թէ՛ Աշկեղեցւոյ, հրաւիրե-
լով ամենուն ուշադրութիւնն մայրե-
նի լեզուի ուսման և բնասնական կի-
բաւութեան վերայ: Սոյնախա ժայթ-
եւ նախանձաւորութիւն ունեցանք,
ըստ մեր նուիրական սրտառուորու-
թեան, նաեւ մայրենի Աշկեղեցւոյ ծի-
սիցեւաւանդութեանց անտրտապահ
պանութեան համար, խօսելով մաս-
նաւորապէս Հոգաբարձութեանց և
քահանայից հետ ինչ որ արժանն էր
և կարեւոր: Երբարեւ տեղ տեղ տե-
ւանք անխցիթ քահանայք եւ ցաւե-
ցանք, բայց տեսանք ընդ նմին և ար-
ժանաւոր Հոգաբարձութեւ Քահա-
նայք, որոց նմաններն գոթադարձա-
խիտ հաղուագիւտ են ներկայ ժա-
մանակիս մէջ, Հետեւապէս անդորր
խոյճիւ կարող եմք ասել, որ անշուշա-
բարոյական օգուտ ունեցաւ մեր այ-
ցելութիւնն այնպիսի ժողովրդեան
մէջ, որոնք երկար ժամանակէն ի վեր
օտարապետութեան ծոյցին մէջ ապրե-
լով և օրինաւոր յորդորոյն չունե-
նալով, անդգալի կերպիւ, օր աւուր
ընտելացած են օտարապետութեան,
ստուեր անելով իրենց նախնեաց ան-
նշման հայասիրութեան վերայ, որք
իրենց գաղթականութեան մէջ, հայ-
րենաբնակներէն աւելի, իմացած են
ամուր կերպիւ պահպանել հայ ազ-
գութիւնն, հայեցի բնասնական սի-
րուն կեանքն ու սովորութիւնքն, մայ-
րենի լեզուն ու Արօնն: Բնն տեղ
ընդհանրապէս կը նշմարուին մեր գաղ-
թական նախնի Հայոց քերձ Հայասի-
րութեան և Արօնասիրութեան գեղե-
ցիկ յիշատակներն եւ խիտ անբու-
ժելի ցաւ պիտի լինի ներկոյ աղաւ

գարտս մէջ, եթէ նոցա յաջորդներն և
սրդիրն թերիանան իրենց նախորդաց
հայրենասիրական գովանի առաքինու-
թիւններէն: Արեւմտ, այսպիսի ժողո-
վրդեան մէջ սոյն այցելութիւնն ամե-
նեւին ապարդիւն չը մնար, որոյ նը-
պատակն լինի զարթոյցունել սէր ազ-
գայնութեան, սէր մայրենի լեզուի և
սէր անխառն պահպանութեան հայե-
ցի սովորութեանց և աւանդութեանց:

Իսկ գալով նիւթական արդիւնա-
ւորութեան հարկ է իմանալ Նի-
որ Սուլթանի եւ Սուլթանիոյ մէջ մեր
ազգայինք այնչափ բազմութիւ և հա-
րուստ չեն, ինչպէս որ կը պատմուէր:
Երբոր կանխաւ ասացինք, որ միք
նախորդ այցելուաց գաղթականութիւնն
բառնալու և մեր պաշտօնն իւր փե-
մութեան մէջ պահպանելու համար
ամենեւին հետամուտ չեղանք դրա-
մաժողովութեան, թէ և Ս. Բթուրյոյ
բազմադիմի կարօտութիւններն զգողի
էր մեզ, այլ թատրակներ, Հոգաբար-
ձութեւ և այլ մասնաւոր անձինք ինչ որ
կրնայ ազատ և յօժար կամօք մատու-
ցին, զայն միայն Ս. Բթուրէս ինձ
տրուած ժապուհեալ Տումարի մէջ
իրենց ձեռքով և իրենց կերպով գրել և
փաւերացնել տուի ապահովութեան
համար, Ինչ որ նուիրեցին թէ՛ դը-
րամ եւ թէ՛ այլ իրեղէնք, ամենուն
մասին եւս գոհութեան արժանի են,
փասն զի նուիրեցին ինքնադրոյս յօ-
ժարութեամբ, անարտունջ եւ զը-
ւարթ դիմօք:

Եւ ամեն նուէրներն պիտի տես-
նէ Բննապատիւ Արաղնութիւնդ
և Պատկառելի Ժողովդ, թէ՛ յիշեալ
Տումարին և թէ՛ առանձինն պատրաւ
տած արդեանց և ծախսւց չուցակին
մէջ, զորս կը մատուցանեմ ընդ ամին:
Երգեանց եւ ծախսւց ցուցակին
մէջ պիտի տեսնէ Պատկառելի Ժողովդ

նչ միայն յանուն Ս. Մթողյն արքունւոյն, որում զբաւական եւ այլ նուէրներն, որք արդէն արձանագրուած են ժապաւենեալ Տումարին մէջ, այլե թէ թաղական խորհուրդներէն ու Հոգարարձու թիւններէն եւ թէ մասնաւոր անձինքներէ յատկապէս հոգեւոր պաշտօնական տարու թեանցս համար ինձ տրուած զբաւական նուէրներն, զորս թէ եւ նուիրողք չեն կամեցած արձանագրել Տումարին մէջ, բայց ես պարտք կը համարիմ մի առ մի հաղորդել եւ մատուցանել պատկառելի ժողովոյդ. իսկ՝ արդարեւ նոյն ժողովողեան արդիւնքն է, թէ եւ անուշ դակի կերպիւ. եւ Նիկիոյ լինելով զաւակ Ս. Մթողյն՝ եւ արդէն շատ եւ շատ բաւական կը համարիմ այցելութենէս եւ ճանապարհորդութենէս ստացած բարոյական մեծ օգուտըն, առանց նիւթական շահուց մասին վերապահելու իմ համար, մանաւանդ որ Ս. Մթողյն արդէն իմ ճանապարհային ծախուց մի մասն կան խաւ հոգացած էր:

Երբ այս ամենն համառօտիւ տեսնեցեալքերէն զինի կը խնդրեմ՝ Նախ (որհնութեան կոնդակներ զսկել յանուն թաղականաց, Հոգարարձու թեանց եւ մասնաւոր նուիրատու անձանց, որ միանգամայն կը լինի նաեւ ապահովութեան ընկալապիր:

Երկրորդ՝ մեր Սառանգաւորաց Վարժարանի ուսմանց ծրագիրն զոր կելով հանդերձ՝ առաջագրել թաղականաց եւ Հոգարարձուաց, որ իւրաքանչիւր քաղաքէ մի մի ձրիաթոշակ եւ (եթէ կարող են) մի մի թոշակատու մանուկներ առաքեն մեր վարժարանին մէջ ուսանելու եւ ի ժամանակին իրենց երկիրն վերադառնալու ուսուցչական կամ եկեղեցական պաշտօն վարելու համար, վարուց, բարուց եւ

այլ կատարելութեանց մասին երաշխաւորեալ ի կողմանէ թաղականաց եւ Հոգարարձու թեանց: Վասն զի կը յուսամ թէ այս եղանակաւ Ս. Մթողյն յոյժ մեծ եւ հիմնաւոր ծառայութիւն մատուցած կը լինի այն պատուական եւ ընտիր Հայկազն ժողովողեան, որոց մէջ ազգայնութեան հոգին առհասարակ եւ օտարաճելութենէ ազատ պահելու համար խիստ եւ խիստ ազգու միջոցներ պէտք են:

Երրորդ՝ Սուրբ Ստեփանոսի մէջ կեդրոնական փոքրիկ Վրաստան հաստատել, յոսուկ Տեսուչ նշանակել եւ Ս. Մթողյն Տպարանէն հրատարակուած գրքերէն զսկել, որպէս զի տեղական հայկական դպրոցներն կարենան, առանց հեռաւոր դժուարութեանց, նոյն կեդրոնական Վրաստանէն ամեն դասական գիրք գիւրաւ ձեռք բերել: Եւ մասին ես յարմար կը գտնեմ Պօթուշան քաղաքն, ուր կը գտնուի Երմ. Տէր Պողոս հայագէտ եւ ընտիր քահանայն, առ որ եթէ նամակ գրուի, պաշտօնական հրահանգով հանդերձ, կը յուսամ թէ սիրով կը յոժարի ընդունիլ գրաւածութեան Տեսուչութիւնն ի պատիւ Ս. Մթողյն եւ յօգուտ ուսումնաւորական մանկանց Սուրբ Ստեփանոսի:

Եւ չորրորդ՝ եթէ պատշաճ կը դատուի, քանի մի արժանաւոր քահանայից քաջալերական եւ խորախուսական նամակներ ուղղել, որոնք իրենց անբասիր վարուք արժանացած են ժողովողոց գոհունակութեան:

Եւ յուսամ թէ վերոգրեալ առաջարկութիւններս ի գործ դրուելով կը բարձուի, չնորհիւ քանի մի անբարեմասն այցելուաց տեղական ժողովողեան մէջ ճարակուած, անվստահութիւնն եկեղեցականաց մասին եւ աւելի սերտ յարաբերութեամբ եւ

համակրութեամբ կը կոտորէին Մզգային Վեգրոստիան Վարչութեան և Ս. Մթողոյս հետ :

Մշտփ բուն հովուական այցելութեան մասին :

Իսկ ինչ որ կը վերաբերի միւս ծառայարհորդութեան , որ Ղ. Լստորո - Հունգարիա , ՚ի Վերմանիա , ՚ի Օւլիցերիա և յոտալիա , ցաւօք սրբաւի կը յայտնեմ , որ թէեւ ձմերային բքաբեր ցրտութեան պատճառաւ չը կարացի , փափաքանացս համեմատ , այցելանել Ղ. Լստորո - Հունգարիայ մէջ գտնուած , մեր բոլոր հռովմէագաւան համազգի եղբարց , որք իրարմէ հեռաւոր քաղաքաց և գիւղաքաղաքաց մէջ կը բնակին , այլ յաջողեցայ ՚ի Չերնովից և ՚ի Լեմպերկ Մզգային Մրբեպիսկոպոսարանէն տեղեկութիւններ քաղել , որք աւելի պատշաճաւոր են առանձին հրապարակութեամբ ՚ի ըյս ընծայուելու , քան թէ սոյն համառօտ Տեղեկագրին մէջ ամփոփուելու : Ի Ս իեննայ հոգեւորապէս միութարեցի մեր հայազգի վաճառականներն շատերն խոտտոլանեցնելով եւ հաղորդելով , ընդ նմին այցելանելով թէ ասա եւ թէ ապա ՚ի Ս ենեպիկ Սիսիթարեան Սիաբանից Սանայ և Իպրոցաց և ընդունուելով ազգային սրտաշարժ համակրութեամբ . ՚ի Օւլիցերիա ուրախութեամբ սրտի տեսայ մեր հայազգի ուսանող բազմութիւ պատանիքն և քանի մի հայ ընտանիք (որք իրենց զուակաց կըրթութեան համար այն տեղ կը բնակին) զանազան տեղեկութիւններ քաղելով թէ իրենց վիճակին և թէ նոյն յառաջագէմ երկրին Համալսարանաց և Վարժարանաց նկատմամբ , որպէս զի առաւել ՚ի մօտոյ ծանօթանամք թէ ինչ կրնն այն տեղ մեր հայ զաւակներն և եթէ Ս . Մթողո իւր մա-

ռանդաւորներէն զոկելու լինի , ինչ կարելոր պայմաններ և նպատաւոր միջոցներ կան : Յոտալիայ ծանօթացայ մի հայկական վաղեմի աղիւ Վերդաստանի հետ , որ թէեւ օտարութեան մէջ և գրեթէ մեր ազգայնոց անծանօթ , բայց հայութեան սիրով կը խանդաղտաւի ու կը պանծայ , եւ այնքան միութարեցաւ այցելութեամբ , որ իւր անդամներէն մի հայտարար երիտասարդ յանուն Ս . Մթողոյ 23 քաղ . ոսկի նուէրն ըստիպմամբ ընդունել տուաւ ինձ , յայտարարելով որ եթէ չընդունիմ , կը նշանակէ որ չեմ ուզէր իրենց Վերդաստանն հայ ծանաչել :

Հայոց ծանապարհորդական համառօտ գծագրէս յայտնապէս կընրչմարէ Վանասպառիւ Սրբադէտ թիւնրդ եւ պատկառելի յաղովգ , որ կը յիշատակեմ միայն ազգայնութեան վերաբերեալ կէտերն , և չեմ նկարագրեր իմ տեսած երկիրներու և երեւելի քաղաքաց ուսումնական , կրթական , թագաւորական և հասարակական ամեն հաստատութիւններն , հրնութեան և նորութեան թանգարաններն , գեղարուեստական և ճարտարապետական հրաշալիքներն , միով բանիւ մարդկային մտաց , հանճարաց և բաղկաց զորմանահրաշնունդներն , վասն զի այդ մասին ոչ թէ քանի մի սող Տեղեկագիր , այլ բազմահատոր մատեաններ պէտք են : Մ. Լստորո միայն կը համարձակիմ տսել , որ լուսաւորութեան սելսարհէն մինչեւ ցարդ մեր խեղճ Վգգն ոչ թէ իսկական լուսոյն , այլ , եթէ կը յարմարի տսել , միայն լուսոյ ծուխին փարած է , առաւել կուրանալով , քան թէ լուսաւանսիլ եւ լուսատեք լինելով : Վրեթէ Լ. Բոպայի միայն յառութիւններն մեր մէջ մտած են , իսկ ինչ որ ազգաշինա-

կան է եւ յառաջագլխական, ինչ որ նորոգել է եւ վերականգնել անկեալ աղգութեանց, ինչ որ աղնուացուցիւ է եւ բարձրացուցիւ մարդկային արժանաւորութեան, այս ամեն բարիքներու ճաշակն անգամ տակաւին առած չեմք: Ինչպէս կարող եմք առնուլ. — Յառաջագլխաբաց բարի օրինակին միայն հետեւելով, որտի եւ մարի հիմնաւոր մշակութեամբ, բարոյական եւ մտաւորական զարգացմամբ, անդուլ եւ արթուն աշխատութեամբ ամեն զի ամեն տեղ աշխատասերներն են միայն, որ կը յառաջեն, կ'իջնեն եւ կը խնդան. իսկ անաշխատներն՝ կամ գերի են, կամ բռնաւոր, կամ կը հեծեն, կամ կը սուկան:

Եւ յայդ տեսայ ես իննամսեայ աշխրութեանս եւ ճանապարհորդութեանս մէջ, եւ այս համոզմամբ մատուցանելով ներկայ համառօտագլխի Տեղեկագիրս լմեն. Սրբազնութեանը եւ Պատկառելի ժողովոյդ

Սնամ

խոնարհական ակնածութեամբ

17 Ապրիլի Սեւեեթի Վարդապետ
1874 թի Սոբորաբանց
Ղարաաշէմ

ԲԵԹՂԵՀԷՄԻ Ս. ՄՆՆԴԵԱՆ

ԽՆԴԻՐ

(Հարուսակութիւն. տես թիւ 4.)

Այս վարագոյրը (որ այժմ չը կայ) Ս. Մննդեան Այրի մեր Եկեղեցւոյ կողմի սանդուխի վարի ծայրէն սկսեալ մինչեւ Մսուրն կը ձգուէր եւ բաժնի վար մինչեւ գետին որմերն ամբողջ կը ծածկէր, մոլանալէ չինուած էր, վերան կային պատկերներ Քրիստոսի Ս. Մննդեան, յեգիպոսոս երթալուն,

Աւետման, Հովններու, ամենայն սրբաբազայիւք, երեք տեղ լատինական նըշաններ, երկու ձեռք իրարու վրայ եւ անոնց քով գրեր Փաղղիտրէն եւ Լատիներէն լեզուաւ, Թարգմանութիւնն է հետեւեալը. « Զնուէրս տուեալս յաւագաց Թագաւորացն Յրանկայ, հրգեհիւ զայրեալս, ամենաքրիստոնէսն Փաղղիտ վերհաստատեաց: Ասոնցմէ զատ վարագոյրի մէկ ծայրէն մինչեւ միւսն մէկ ձեռաց լայնութեամբ երկդ ծի մէջ Լատիներէն գրով Աւետարանէն առնուած խօսքեր, ինչպէս « Փառք 'ի բարձունսն եւ այլն գրուած էին: Ալ երջուպէս զանազան գոյներով նկարուած գեղեցիկ տեսք մի ունէր, որոյ առթիւ պատկերավարագոյր անուանեցինք:

Իսկ հին վարագոյրը, բաժնի վար կէս կանգնող չափ էր. այս վարագոյրը երբ Բգէշը մի անգամ Բեթղէհէմ գնաց իբրեւ թէ լատինաց բռնի կախած վարագոյրը իջեցնելու, տեսաւ. նոյնպէս ուրիշ անգամ երբ Լատինաց կախածը վար առաւ եւ 'ի Փաղղիտ շինուածը կախեց, դարձեալ հին վարագոյրը իւր տեղն էր իւր նախկին վիճակով հանդերձ ծոպերով, որք վարագոյրի ստորին կողմն են եւ մինչեւ հիմա եւս կայ: Լատինք կ'ըսեն թէ Հայք եւ Յոյք կտրելով կտրելով կէս կանգնող չափ մնացած է հին վարագոյրը, բայց այս սուտ է. վասն զի եւ թէ վարագոյրը կտրուած վնէր. պէտք էր ծոպերն չաւնենար, որովհետեւ վարի կողմն լինելով ամենէն առաջ աւնոյր պէտք է կտրուէին: Իսկ նորա վարաց եղած նշաններու մասին ամբողջին համար բան մը չեմք կարող ասել. սուկայն կաննշաններ, որ Լատինական են:

Մարտ 8 ին Մեր փոխանորդին հեռագրեցինք, որ Յունաց փոխանորդին հետ ընկերութեամբ աշխատի կտրե-